

Mort i posteritat públiques de Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig

Jaume Subirana (Barcelona)

Summary: The treatment of the deaths of Maria Aurèlia Capmany and Montserrat Roig both in the media and in the various commemorative events and initiatives organised in the months and years that followed generate rich and nuanced understanding of the public weight of these two women writers as well as providing insights into approaches to literary afterlives and commemoration in the Catalan cultural scene of the 1990s. This article is based on careful scrutiny of the various texts and discourses produced in memory of two emblematic women writers and public figures who themselves recognised the political and ethical importance of such practices of commemoration. It is followed by reproduction of an article written by Roig herself in memory of Capmany shortly before her own passing.

Keywords: Catalan literature, memory, posterity, commemoration, women writers ■

Received: 11-12-2023 · Accepted: 19-02-2024

If there is any substitute for love, it's memory.

To memorize, then, is to restore intimacy.

Joseph BRODSKY

■ 1 Recorda perquè algú abans ha recordat¹

Quan pensem en les pràctiques de commemoració dels nostres escriptors i escriptores, el primer que ens ve a la ment són probablement les activitats institucionals (premis, medalles, Anys, bateig d'instal·lacions), i no sempre tenim present la importància, en paral·lel, de tot allò que passa a (i gràcies a) la societat civil, entesa en el sentit més ampli: lectors individuals, associacions culturals, editorials, mitjans de comunicació, partits polítics... Els

---

1 Aquest article forma part del projecte ESCORE, «Escriptors, comunitat i reconeixement a les literatures perifèriques peninsulars, 1972–2022» (PID2021-127226NB-I00), finançat pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades, l'Agència Estatal de Investigació i el Fons Europeu de Desenvolupament Regional.

casos de Maria Aurèlia Capmany i de Montserrat Roig il·lustren molt bé la combinació (i la interacció) d'aquestes dues esferes. Com il·lustren també molt bé el treball conjunt i la complicitat entre dues escriptores a favor de la transmissió de la memòria col·lectiva. Tot evocant les paraules de Joseph Brodsky (sobre Nadezhda Mandelstam) que encapçalen el nostre article, consignades a *Digues que m'estimes encara que sigui mentida* –paraules que Josep M. Castellet reprendrà a la seva aportació al llibret publicat per la Generalitat poc després de la mort de Roig (Homenatge, 1992)–, Montserrat Roig subratlla que els lectors, posseïdors dels mots, desafien la finitud, i reprèn Brodsky dient que el lector, que la lectora «recorda perquè algú abans ha recordat. Si hi ha un acte d'amor, aquest és la memòria». Aquest desafiament de la finitud i el paper en això de la memòria era compartit per M. Aurèlia Capmany, qui tanca així les memòries assagístiques *Pedra de toc*:

Per això m'adono que per defensar-me de tanta destrucció que em volta no tinc altra arma que la memòria. I recordaré, recordaré mentre les meves cèl·lules grises –com diu el meu amic Hèrcules Poirot– funcionin. Afortunadament, endevino una nova generació que no troba cap plaer a destruir-se, i això m'empeny encara a no oblidar res, a no deixar res per inventariar, a lluitar amb tenacitat, incansablement contra el silenci i contra el rictus de la boca petita contreta com un cul de gallina. (Capmany, 1974: 185)

Capmany i Roig, Roig i Capmany, són dos bons casos per a l'estudi de la repercussió pública que van tenir les seves morts, i com s'ha mantingut (o no) la memòria de les dues escriptores en la posteritat dels trenta anys transcorreguts d'aleshores ençà. Però ho són també pel fet que ambdues morts –i les dues figures– van estar relacionades, i són relacionables: parlem de dues escriptores pertanyents a dues generacions diferents (una d'adolescent va anar encara a l'Institut-Escola de la Generalitat republicana; l'altra coneix la primera també en l'adolescència, el 1961, com a professora seva a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual) amb un paper destacat en tots dos casos en la literatura catalana dels anys seixanta, setanta i vuitanta del segle XX. I quan parlo d'un paper destacat no ho dic per cap galanteria o deformació acadèmica: com veurem més endavant, la mort de totes dues escriptores va ser notícia de primera pàgina al diari, i el nom de totes dues apareix i reapareix amb una certa regularitat en la societat barcelonina i catalana. Des d'aquest punt de vista, M. Aurèlia Capmany i Montserrat Roig ofereixen dos excel·lents casos d'estudi del que Marijan Dović i Jón Karl Helgason a *National Poets, Cultural Saints* (2017) anomenen el *cultus* als escriptors morts: és a dir, la producció i reproducció d'estatus canònic. La gestió del *cultus* la fan no els propis escriptors sinó postuladors i postulado-

res que generen, articulen, estableixen i difonen un estatut canònic nou per a determinats escriptors (en aquest cas, escriptores). Dović i Helgason subdivideixen el *cultus* en una primera fase de producció i una segona de reproducció de l'estatus canònic (Dović & Helgason, 2017: 81–96). A la primera, hi inclouen les relíquies (enterrament, restes, *memorabilia*), els memorialis (monuments i plaques), l'escriptura (publicació d'obres completes i d'edicions crítiques, fons documental de l'escriptor/a) i la confirmació (bateig d'edificis o institucions, segells i monedes, festes oficials). En la segona fase de reproducció hi hauria els rituals (centenaris, rutes, banquets), les apropiacions (exegesis, mantres, mistificacions), la procreativitat (referències intertextuals, imitacions i paròdies, adaptacions a altres llengües i mitjans) i l'adoctrinament (la disseminació a través dels diferents nivells del sistema educatiu). Aquest article, focalitzat en la mort i els inicis de la posteritat literària per a totes dues escriptores, permet fer una primera llista, bastant precisa, dels fets, els elements i els noms propis que podríem relacionar amb aquest *cultus* en l'establiment de Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig com a santes culturals (digueu-ne «figures emblemàtiques» o «autores canòniques», si l'altra fórmula sona estranya) de la literatura i la cultura catalanes del tombant de segle i de començaments del segle XXI.

■ 2 Maria Aurèlia Capmany: mort i posteritat

El 2 d'octubre de 1991 va morir a Barcelona l'escriptora Maria Aurèlia Capmany. L'endemà, dijous 3 d'octubre, la notícia ocupa la part baixa de la primera pàgina del diari *Avui*, al costat d'informacions sobre la guerra a Iugoslàvia, un partit europeu del Barça, la posició del PSC i el seu candidat Raimon Obiols sobre el nacionalisme i els destacats de la pàgina especial d'Economia. És cert que Capmany havia estat col·laboradora habitual del diari des de l'inici (el 23 d'abril de 1976), però la notícia apareix igualment als altres diaris catalans, i el seguiment detallat del fet a l'*Avui* ens permetrà apuntar diversos elements d'interès per a l'estudi que ens ocupa [imatge 1]. D'entrada, Capmany és presentada a la notícia de portada (com a obertura del desplegament a doble pàgina, 28 i 29) com a «escriptora i regidora de Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona», i la duplicitat es repeteix poc després en parlar «d'una dona polifacètica que ha deixat l'herència d'*una important obra literària* i el record d'*una trajectòria cívica exemplar*» (els subratllats són meus). Herència i record, doncs. A la doble pàgina interior, a més de

El Baix Llobregat manifesta al carrer la preocupació pel seu futur industrial

PÀGINA 23

AVUI

Dijous,
3 d'octubre
de 1991

Preu: 80 ptes.

5.000 lectors

President i editor: Max Calber

Director: Albert Vidalé

Prims Coloms, S.A. D.L. B-28.249-1975. - Indústries, administració, publicitat (Hemoperiodic) Cens del Cor. 425. 08009 Barcelona. Telèfon: 242.48.00. Telex: 54063. Telefax: 242.82.12. 1240.81.81. - Imprempta: Solabeta, S.L. 08012 Badalona. Telèfon: 242.17.25. - Any XVI - Número 5001

Es principals enfrontaments se centren a Vukovar i les regions de Dubrovnik i de Glina

El president croat demana una intervenció militar dels EUA que eviti una "catàstrofe"

Combats de molta intensitat marquen l'avanç de l'exèrcit iugoslau a Croàcia

El president croat, Franjo Tuđman, ha enviat una carta al president dels Estats Units, George Bush, en què demana que aquest envii immediatament a Croàcia una missió militar que impedeixi "la catàstrofe que es preveu". Tuđman ha enviat missatges semblants a Lord Carrington, president de la Conferència de Hèlsinki, i al ministre holandès d'Affers Estrangers, Hans van den Broek.

La crisi angitzada del president croat és conseqüència de l'avanç de l'exèrcit iugoslau en territoris controlats fins ahir pels croats: Vukovar és l'est del país està pràcticament en poder dels militars federals; la regió de Dubrovnik (a la costa adriàtica) està encerclada i les tropes han començat també una penetració significativa en la regió de Glina, 80 quilòmetres al sud de Zagreb. Tot això segons fonts de Belgrad, perquè la televisió croata afirma que l'exèrcit ha estat rebutjat a Vukovar.

Totes les informacions concorden a afirmar que els combats de Vukovar, la ciutat símbol de la resistència croata, són "infernals", amb participació de l'aviació central i de coets. Es lluita casa per casa i a tots els carrers, i tot i que la televisió de Belgrad ha afirmat que la ciutat està pràcticament en mans de l'exèrcit federal, la televisió de Zagreb ha explicat que les milícies han repel·lit l'atac de les tropes iugoslaves i han recuperat parcialment el domini de la zona.

La situació és molt confusa a cau-

sa d'aquests comunicats contradictoris. De tota manera, Zagreb ha reconegut que la situació és molt greu a Vukovar, l'altre centre de resistència croat, prop de Vukovar. La situació era també crítica a la tercera població de la zona, Osijek, bombardejada per tots els mitjans, i centre d'importants enfrontaments.

Dubrovnik, ciutat proclamada patrimoni cultural mundial per la UNESCO, està sense aigua, llum i telèfon a causa dels enfrontaments que hi ha a tota la regió. Ahir l'exèrcit iugoslau va fer un atac amb morters a la localitat d'Osujnik, prop de Dubrovnik.

A la tercera zona principal dels combats, la de Glina, les forces sèrbies i federals han avançat quinze quilòmetres en les últimes 24 hores, ocupant diversos pobles situats només 60 quilòmetres al sud de Zagreb.

En el front diplomàtic, Itàlia va demanar ahir que Croàcia posi fi al bloqueig de les casernes de les tropes iugoslaves. Per la seva banda, el president croat, que és a Roma, va indicar que estava disposat a fer ho si els federals aturaven els combats. Per avui està previst que la presidència federal, sense el president Mesić i el representant croat, es reuniran amb representants de l'exèrcit, i s'espera amb la possibilitat que proclami l'estat de guerra i decreti la mobilització general.

Tropes iugoslaves es dirigeixen amb optimisme cap a les zones dels combats

Es farà al novembre

El PSC difondrà el nou missatge nacionalista de caràcter moderat al pròxim congrés

La direcció del PSC ha decidit convocar un congrés extraordinari del partit per redefinir la seva proposta federalista per a l'estat i rellançar el missatge de nacionalisme moderat que els seus dirigents han anat difonent en les últimes setmanes.

Aquest congrés, que també nomenarà solennement Raimon Obiols com a candidat a la presidència de la Generalitat i aprovarà el programa electoral del partit, està previst per al mes de novembre.

El congrés debatrà un document qualificat com "una reflexió" sobre l'ensaiu de Catalunya en el marc estatutari i constitucional, que constituirà, de fet, el suport ideològic a la tènica d'acostament explícit del PSC a la franja ideològica tradicionalment convergent.

El congrés debatrà un document qualificat com "una reflexió" sobre l'ensaiu de Catalunya en el marc estatutari i constitucional, que constituirà, de fet, el suport ideològic a la tènica d'acostament explícit del PSC a la franja ideològica tradicionalment convergent.

També s'emmarquen en aquest nou missatge les paraules d'Obiols en què es defineix com a hereu del "nacionalisme moquentista", mentre vukovara en positiu la intervenció de Puigoli i l'eterna, com a la resta de diputats socialistes, a favor de la resolució sobre el finançament autonòmic presentada per la coalició nacionalista.

PÀGINA 7

ECONOMIA

Enfrontament a les altes finances

La "baustiful people" part del PSOE volen controlar els recursos econòmics

PÀGINES I A III

L'any que Solchaga va renunciar

El govern central ajorna la lluita contra la inflació i la reducció del dèficit públic

PÀGINES IV I V

Joaquim Muns repassa l'actualitat

La política industrial del govern és poc sensible amb les petites empreses

PÀGINA VII

El Barça perd a Rostock (1-0) però es classifica per a vuitens de final

El Barça es va classificar ahir per als vuitens de final de la Copa d'Europa de futbol, tot i perdre davant els alemanys del Hansa de Rostock per un resultat d'1-0, un gol marcat per Spies. Vestits amb un uniforme de color blau molt viu, els jugadors blau-grana van fer just l'impressionable però no perdre de gaire i poder superar l'eliminatória, així és el que aconseguí al partit d'anada.

En molts moments del partit semblava que els jugadors del Barça renunciessin a la clara possibilitat de guanyar el partit davant un Hansa mediocre, però que va demostrar tenir ni al·lusió que calia per guanyar. La diferència, malgrat el millor resultat, encara era massa gran entre un equip i l'altre perquè es produís una sorpresa per partit triple.

Al conatjament del partit, en només quinze minuts, el Barça va disposar de tres claríssimes ocasions de gol. La pressió blau-grana, però, es va anar reduint amb el pas del temps fins a desaparèixer.

PÀGINA 24

Consternació ciutadana per la mort de Maria Aurèlia Capmany

La mort de Maria Aurèlia Capmany va provocar consternació

L'excursionista i regidor de Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona, Maria Aurèlia Capmany, va morir ahir a la nit a l'Hospital del Mar als 73 anys. La seva mort va provocar consternació en els mitjans cívics i culturals de la ciutat per la desaparició d'una dona política que ha deixat l'herència d'una important obra literària i el recerca una regidora cívica exemplar.

Col·laboradora habitual de l'AVUI des de l'inici del diari, ha escrit, entre d'altres obres, *Un bloc entre els morts*, *Quim Quim*, *Aquelles dones d'altres temps* i *Felicitat sense una dona*. El seu últim treball literari va ser el llibre traduït al català de *A la recerca del temps perdut*, de Marcel Proust, que havia iniciat el seu marit, Jaume Vidal i Alcover.

La capella ardent s'instal·larà avui al Saló de la Reina Regent de l'Ajuntament de Barcelona, de les 12 del migdia a les 7 de la tarda.

PÀGINES 28 I 29

Imatge 1. Portada de l'Avui (3.10.1991) amb referència a la reacció ciutadana davant la mort de Capmany. Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca

Pampliació de la notícia, es reproduïx el darrer article de Capmany al diari² i hi ha quatre peces d'acompanyament de Joan Casas («En el teatre, tots els papers de l'auca»), Àlex Broch («El nostre 23-F»), Marta Pessarrodona («Una dona, una escriptora, una ciutat, un país») i Joaquim Mallafré («Maria Aurèlia: un lloc entre els vius»). L'endemà, el 4 d'octubre, a la portada del diari hi torna a aparèixer l'escriptora, amb el titular «Adéu emotiu a les despulles de l'escriptora Maria Aurèlia Capmany» i una fotografia on es pot veure l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, el president de la Generalitat, Jordi Pujol, i el Conseller de Cultura, Joan Guitart drets davant del fèretre exposat al Saló de Plens de l'Ajuntament. La imatge subratlla no només l'aspecte institucional (o cívic, segons el text de la primera notícia al diari) de la figura de l'escriptora sinó també el seu caràcter transversal en el sentit polític i de territori. A l'interior del diari aquest 4 d'octubre destaca, per una banda, que el rotatiu dediqui a l'escriptora l'editorial del dia («M.A. Capmany: viure i escriure»), i que aquesta peça vagi falcada a la mateixa pàgina per dues columnes de dos dels col·laboradors fixos del moment: Vicenç Villatoro —a més, director adjunt— («Generacions») i Pilar Rahola («Dona»). D'altra banda, és també destacable la pàgina sencera d'esqueles amb què podem fer un mapa de les institucions polítiques i culturals del moment, totes d'alguna manera prou interpel·lades pel traspàs de l'escriptora per voler ser-hi presents: la Generalitat de Catalunya (com a receptora de la Creu de Sant Jordi), l'Institut del Teatre, la Diputació de Barcelona, el PSC, l'Ajuntament de Barcelona, el Grup del Llibre, la Biblioteca de Catalunya, el PEN Català, la Fundació Congrés de Cultura Catalana, la Fundació Teatre Lliure-Teatre Públic i l'AELC. A més, el diari torna a dedicar dues pàgines (28 i 29) al comiat de les despulles de l'escriptora i a l'aspecte editorial («L'escriptora estava preparant una nova novel·la que havia de publicar Planeta»), juntament amb tres peces més, signades en aquest cas per Pasqual Maragall («Qui oblidarà la cadència dels seus mots?»), Àlex Susanna («Maria Aurèlia Capmany: Compromís amb la literatura i amb la seva Barcelona») i Esteve Riambau («Un film retrobat»). I, encara, la pàgina 40, la contraportada del diari, és tota ocupada per les col·laboracions de tres columnistes destacats del rotatiu: Josep M. Espinàs («Maria Aurèlia»), Agustí Pons, futur biògraf («Capmany, M.A.») i Montserrat Roig («Ens havíem barallat tant!»). Més endavant tornarem sobre aquesta darrera peça. Però deixeu-me passar comptes: sis pàgines senceres (amb quatre fotogra-

---

2 «Publiquem ara l'últim article que Capmany va publicar a l'AVUI el dia de la Mercè, que, a causa del seu estat de salut, va dictar oralment» (*Avui*, 3 octubre 1991, p. 28).

fies, de les quals dues mostrant explícitament el taüt de l'escriptora) i una notícia a la portada d'un diari generalista parlant de la mort d'una escriptora. L'endemà, 5 d'octubre, el diari encara recull la informació que la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Barcelona ha decidit «encarregar l'organització d'un homenatge en memòria dels desapareguts regidors M.A. Capmany i Josep M. Serra i Martí» i que l'Ajuntament de Reus ha informat el de Barcelona «de la seva intenció de posar el nom de Maria Aurèlia Capmany a un dels carrers de la ciutat»³ (*Avui*, 5.10.1991, p. 18). Aquell dia 5 al migdia l'Ajuntament de Barcelona organitzà un acte d'homenatge a Capmany al Saló del Tinell, a la plaça del Rei.

Només uns mesos després de la mort de l'escriptora, el Partit dels Socialistes de Catalunya publicà l'opuscle *Un lloc entre els vius. Homenatge a Maria Aurèlia Capmany* (Homenatge, 1992), amb una foto de la regidora en un míting de les municipals de 1984 a la coberta. Al seu text al llibret (que és el de l'article publicat l'endemà de la mort de Capmany a l'*Avui*) Pasqual Maragall,⁴ aleshores alcalde de Barcelona, parla de Capmany com una militant de la vida i un luxe per a molts dels que la van conèixer, i escriu: «no estem segurs que el seu final no sigui justament la condició del seu principi, de la seva vitalitat, que solament podia ser temporal i tanmateix eterna pel record i per les paraules escrites, però sobretot pel record, que de boca a orella va transmetent una emoció incomparablement més persistent que qualsevol altra» (Homenatge, 1992: 65) i evoca Capmany («qui oblidarà la cadència dels seus mots, com d'una reina de Barcelona») quan deia que ens havien pres la corona però no la mar: subratllem que són uns versos de Jacint Verdaguer (poeta nacional i sant cultural per antonomàsia, en tantes coses a l'altre extrem d'allò que Capmany pensava i defensava), cap al final de l'oda «A Barcelona» de 1883:

-
- 3 Així es va fer. El carrer, perpendicular a l'Avinguda Salou, és a tocar d'altres dedicats a Mercè Rodoreda, Josep Carner, Josep Pla, Marià Manent, Salvat-Papasseit i Manuel de Pedrolo.
  - 4 Joan Fuster Sobrepere ha escrit que «entre Pasqual Maragall i Maria Aurèlia Capmany hi hagué una complicitat profunda. (...) Hi havia vincles de fons quasi familiars. Jordi Maragall havia estat professor de filosofia de la Maria Aurèlia a l'Institut-Escola, i quan a ella li preguntaven per l'alcalde Maragall li agradava dir 'Sí, el tercer fill d'en Jordi i de la Basi', en una forma de familiaritat deliberada. Però respectava Maragall i aquell grup de joves regidors tècnicament capacitats que portarien la ciutat als Jocs Olímpics. I per això, i perquè Maragall sabia facilitar-ho, l'Ajuntament va ser un nou i darrer *nosaltres* per a la Maria Aurèlia» (Fuster Sobrepere, 2019: 192–193).

*Avant, ciutat dels Comtes, de riu a riu ja estesa,
avant, fins on empenga ta nau l'Omnipotent:
l'han presa la corona, la mar no te l'han presa;
del mar ets reina encara, ton ceptre és lo trident.*

També l'any 1992, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC, de la qual Roig va ser vicepresidenta entre 1989 i 1990) i el PEN Català (que Capmany presidí entre 1979 i 1983) organitzaren junts un «Col·loqui Maria Aurèlia Capmany-Montserrat Roig». Després d'això, però, hauran de passar deu anys de la mort de l'escriptora perquè la Universitat Rovira i Virgili organitzi a Tarragona un col·loqui internacional per a l'estudi de l'obra i la figura de Capmany, les actes del qual apareixeran després publicades per Cossetània Edicions (Palau Martínez Gili, 2002). Mentrestant, l'any 1993 l'editorial Columna –amb l'ajut de la Diputació de Barcelona– posa en marxa la publicació de l'*Obra completa* de Capmany, que acabarà ocupant set volums (tres de novel·la, un de narrativa breu, un de teatre, un de memòria i un darrer sobre la dona) i no estarà enllestida fins a l'any 2000.

Amb motiu del vintè aniversari de la mort de l'escriptora, Televisió de Catalunya va produir «Maria Aurèlia Capmany, vint anys després»,⁵ emès el 18 de juliol de 2011 al programa «Documental». L'espai inclou entrevistes a Pasqual Maragall, Josep M. Benet i Jornet, Montserrat Palau, Pilar Aymenrich i d'altres. I al 2018, la Generalitat de Catalunya decideix dedicar a l'escriptora un Any literari amb motiu del centenari del seu naixement, coordinat per la Institució de les Lletres Catalanes⁶ i comissariat per Marta Nadal. L'Any va coincidir amb el del cent cinquantè aniversari del naixement del seu pare, el folklorista Aureli Capmany. En el deixant del centenari, Agustí Pons publica a Meteora (amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona) una edició actualitzada i augmentada de la biografia de l'escriptora que havia publicat inicialment a Columna l'any 2000. *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona* és un extens volum –de prop de cinc-centes pàgines– que abasta fins als mesos finals de malaltia i la mort de l'escriptora amb el seu ressò a la premsa, amb unes línies sobre l'acte de comiat del 5 d'octubre abans esmentat al Saló del de *Dido i Eneas* en què la Reina de Cartago demana «Ara, la mort és benvinguda. / Quan m'hagin enterrat, que els meus errors no vinguin més/ a pertorbar el meu esperit. Recorda'm, recorda'm» (Pons,

5 Es pot veure en obert a <<https://www.ccma.cat/3cat/maria-aurelia-capmany-20-anys-despres/video/3880790/>> [27.11.2023].

6 Vegeu-ne la memòria a <<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/comemoracions/2018/anymariaaureliacapmany/inici/index.html>> [27.11.2023].

2017: 429–30). També amb motiu del centenari, la llibreria Laie edità un petit opuscle *hors commerce* (*Pedra de toc*) amb una selecció de textos de l'escriptora a càrrec de Jordi Coca.

A banda del cas primicer ja mencionat de Reus, la base de dades obertes de la Generalitat dona a data de 2023 un total de 77 carrers, places i altres vies dedicats a l'escriptora, escampats per tot Catalunya (incloses Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona).

La base de dades TRAC de traduccions del català de l'Institut Ramon Llull⁷ només recull dues traduccions de llibres de M. Aurèlia Capmany a altres llengües després de la seva mort, i es tracta d'un llibre infantil (en castellà, aparegut el 2018) i un d'assaig (en anglès, de 1992).

Finalment, el fons documental de Maria Aurèlia Capmany està dipositat al CRAI de la Universitat Rovira i Virgili, a Tarragona.⁸

■ 3 Quatre punts d'intersecció

Del de vessall d'articles publicats en els dies immediats a la mort de M. Aurèlia Capmany n'hi ha un que destaca pel to, pel que s'hi diu i per la signatura: «Ens havíem barallat tant!» apareix el 4 d'octubre de 1991 al diari *Avui*, a la columna diària que hi manté la també escriptora Montserrat Roig. Al text de la seva columna (reproduït, pel seu interès, en apèndix al final del nostre article), que funciona com un fermall o un laç esplèndid entre les dues figures estudiades en aquest article, Roig comença evocant el dolor, la perplexitat i el despullament provocats per l'absència de Capmany, i estableix llavors sense dir-ho una genealogia crítica ben interessant:

Ella podia enraonar-me de la Simone de Beauvoir en un llarg viatge que vam fer, damunt d'unes lliteres incomodíssimes, cap a París. No m'interessava la francesa educada a la Normale, amb els seus turbants i les seves mentides de *femme savante*. La Maria Aurèlia Capmany era dels meus, la filla dels cistellers, d'una mare valenta i menestrala i d'un pare que sabia totes les rondalles del món. I néta de l'avi Farnés, que sabia tant com l'Amades. Ella va ser per a mi la terra i les ànsies de volar alhora. (Roig, 1992: 422)

A més, Roig planteja referint-se a Capmany una idea interessant, la de la memòria com a antidepressiu (en els anys dels *yuppies* i les *depres*): «Mai no li va faltar l'alè. Perquè tenia memòria, no es deprimia». Aquell «Ens havíem

7 <https://www.llull.cat/catala/literatura/trac_traduccions.cfm> [27.11.2023].

8 Se'n pot consultar el contingut a <<https://www.crai.urv.cat/ca/recursos-informacio/col-leccions-especials/llegat-vidal-capmany/fons-mac/>> [27.11.2023].

barallat tant!» és el primer punt de trobada que al meu cap vincula Capmany i Roig; una vinculació esdevinguda aquí encara més significativa pel fet que nosaltres, lectors del segle XXI, sabem que Montserrat Roig trigaria poques setmanes a seguir el destí tràgic de la seva amiga. Però no avancem esdeveniments. La necrologia de Roig (que no és una necrologia a l'ús, centrada com està en el vincle entre tots dues, i en el buit que l'absència de la primera deixa en la segona) va aparèixer a la contraportada de l'*Anni*, com una columna periodística, i va ser aplegada poc després al volum d'articles de Roig que Josep M. Castellet rebatejarà com a «dietari obert», *Un pensament de sal, un pessic de pebre*.

El segon punt d'intersecció entre les dues escriptores que voldria destacar va ser el primer cronològicament parlant: es tracta del programa «Personatges» del Circuit Català de TVE on Montserrat Roig entrevista M. Aurèlia Capmany l'any 1977.⁹ Són tres quarts d'hora on l'escriptora més gran desplega davant de la més jove, amb l'ajuda i la complicitat òbvia d'aquesta, tot el seu vehement poder d'argumentació, i on queden clares la coneixença prèvia entre les dues i l'admiració i la sintonia que la Roig, anys després, sabrà posar negre sobre blanc en l'obituari tot just mencionat. La complicitat partia, a més, d'altres elements biogràfics a bastament repetits (la coneixença, encara adolescent, quan Roig comença classes a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual i es troba amb la Capmany, que representa una actitud ben diferent als models femenins de mare i àvia que tenia a casa), de la militància compartida en els espais col·lectius en formació del sistema literari català i del feminisme, i d'una entrevista periodística anterior aplegada posteriorment, per suggeriment de Josep M. Castellet, al primer volum de *Retrats paral·lels* (Roig 2019).

A més de l'obituari escrit per Montserrat Roig i de les entrevistes (primer en paper, després a la televisió) fetes a M. Aurèlia Capmany, un tercer element uneix les dues escriptores de forma simbòlica en un moment determinat i també pel temps a venir: es tracta d'una fotografia de Pilar Aymerich publicada originalment a la revista *Cultura* com a part d'una entrevista feta en aquest cas per Maria Aurèlia Capmany a Montserrat Roig, i titulada «Montserrat Roig, ofici i plaer de viure i escriure» (Capmany, 1991). A la fotografia, feta en un espai de treball (probablement el

---

9 El programa es pot veure en línia en obert a <<https://www.rtve.es/play/videos/personatges/arxiu-tve-catalunya-personatges-maria-aurelia-capmany/2823357/>> [01.12.2023]. Sobre les sèries d'entrevistes a personatges culturals als anys seixanta i setanta, i sobre el paper que hi va jugar Montserrat Roig, vegeu Claret & Subirana (2018).

despatx de l'entrevistadora), Capmany seu davant d'una taula plena de papers i Roig (amb els cabells curts) s'està dreta al costat. Totes dues somriuen i miren a càmera, i costaria de dir qui entrevista a qui; la complicitat i la connexió entre les dues és evident. I ara sabem que els quedaven pocs mesos de vida. Fina Llorca (2003) ha fet una anàlisi aprofundida i molt interessant d'aquesta fotografia, en la qual jo hi vull veure simbolitzada la conversa d'aquell dia i la conversa que ve de lluny i continuarà en el temps entre ambdues.¹⁰ O, com diu Llorca (2003: 351), «un intento, coronado de éxito, de construir genealogía en el campo literario».

Finalment, el 4 de setembre de 2001, deu anys després de la mort de les dues escriptores, l'Institut Català de la Dona organitzà a l'Auditori del Palau de la Generalitat una jornada sobre elles sota el títol «Universos dins l'Univers: Elles hi són», i ho acompanyà amb una exposició i amb un opuscle (Jornada, 2002) publicat a tot color que reproduïx a la coberta i a l'interior precisament la foto de Pilar Aymerich abans mencionada. A la seva aportació aquell dia, Pilar Aymerich explica que les va conèixer alhora, el 1962 (en ingressar amb Roig a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual), comenta que en veure la Capmany va intuir que estava davant d'una dona lliure, i dona informacions d'interès sobre les entrevistes que feien amb Roig: «La Montserrat era una gran entrevistadora, es posava la gent a la butxaca, era seductora i molt professional. Treballàvem de manera que quan ella feia l'entrevista jo escoltava i quan jo feia les fotografies, ella mirava; deia que li servia molt per captar el personatge» (Jornada, 2002: 21).

■ 4 Montserrat Roig: mort i posteritat

Montserrat Roig va morir el 10 de novembre de 1991. Tenia només quaranta-cinc anys. Si el 4 d'octubre, l'endemà d'assabentar-se de la mort de M. Aurèlia Capmany, Roig li havia dedicat l'article «Ens havíem barallat tant!», a la contraportada del diari *Avui* del 12 de novembre, allà on apareixia durant més d'un any la seva secció diària, hi havia una fotografia de l'escriptora i una nota breu del diari que deia:

Des del 15 de setembre del 1990, un article de Montserrat Roig ha ocupat aquest espai. El títol –*Un pensament de sal, un pessic de pebre*– l'havia triat ella mateixa i resumia les intencions periodístiques que la guiaven: la sal és allò que subratlla el gust de les coses i és, també, un dels símbols del feminisme, de la lluita pels drets de les dones; el pebre és

10 També parla d'aquesta entrevista, i de la fotografia, Lluïsa Julià a «Les nostres intel·lectuals: Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig» (Julià, 2002).

un condiment necessari però incòmode. Aquesta secció havia aconseguit fer-se necessària per a milers de lectors de procedència i interessos diversos; i ho havia aconseguit sense deixar de ser incòmoda pel que tenia d'inconformista i d'antitòpica. Per això, avui deixem l'espai en blanc. L'ocupa, com fins ahir, Montserrat Roig.

L'endemà de la mort de l'escriptora, dilluns 11 de novembre, la notícia ocupa una part significativa de la portada del diari *Avui* («Mor als 45 anys l'escriptora catalana Montserrat Roig»), al costat d'informacions sobre el finançament autonòmic, la llei Corcuera i els partits del Barça i l'Espanyol del cap de setmana [imatge 2]. A la pàgina 12 l'editorial de l'*Avui* li és dedicat («El servei de les paraules»), menció inclosa del traspàs recent de M. Aurèlia Capmany, i a la pàgina 13 es reproduïx l'últim article de l'escriptora al diari, «Un múscul traïdor», aparegut tot just dos dies abans, dissabte 9 de novembre. Després, la pàgina 17 és gairebé tota ocupada per les esqueles (de la família, el diari *Avui*, el PEN Català, l'Ateneu Barcelonès, l'AECLC, l'Amical de Mauthausen, la Generalitat de Catalunya, Revolta, la Coordinadora Feminista de Catalunya i les companyes de l'Institut Montserrat),¹¹ i les pàgines 22, 23 i 24 les ocupa la informació exhaustiva de la secció de Cultura, amb articles signats per Avel·lí Artís-Gener, Isidor Cònsul, Agustí Pons, Joan Triadú, Joaquim Molas i Àlex Broch (ni una sola dona). Quatre pàgines senceres, dues mitges pàgines (una d'elles amb l'editorial del dia) i la informació a la portada d'un diari generalista, amb cinc fotografies de l'escriptora. L'endemà, 12 de novembre, com ja havia passat en el cas de M. Aurèlia Capmany, novament notícia de portada, en aquest cas amb una fotografia del fèretre envoltat de gent al cementiri de Montjuïc. A més de la portada, el diari dedica una pàgina de la secció de Cultura (p. 28) a l'enterrament, i reproduïx les paraules que hi va pronunciar Josep M. Benet i Jornet, amic de l'escriptora. I a la contraportada es repeteix l'operació feta també amb Capmany: a banda de la nota del diari ja mencionada amb una fotografia de l'escriptora, els altres dos columnistes, Agustí Pons i Josep M. Espinàs, li dediquen els seus textos. Dimecres 13 de novembre Ramon Solsona pren el relleu de la columna de l'escriptora, i ho fa amb una peça titulada «Un pensament de Montserrat Roig» (p. 40). Però potser la peça més impressionant del seguiment del decés de Mont-

---

11 L'endemà, 12 de novembre, a la p. 16 del diari encara s'hi afegirien tres esqueles més del Grup del Llibre, el Cercle de Lectors i la Institució de les Lletres Catalanes. I el 13 de novembre una altra dels estudiants, PAS i professors de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona (p. 22).

La viuda i el metge de Maxwell asseguren que el magnat va morir assassinat

PÀGINA 16

AVUI

Dilluns,
11 de novembre
de 1991

Preu: 80 ptes.

5,8 ¢ per copiant

President i editor: Max Calver
Director: Albert Viladot

Prems Catalana, S.A. D.L. B-30.249.375. - Redacció, administració, publicitat i subscripcions: Carrer de Ciscar, 47, 08009 Barcelona, Telèfon: 305 00 90, Telex: 54063 Teldes; 205 02 51 i 205 01 91. - Impremaria: Indústria, S.R.L. 08013 Badalona, Telèfon: 303 17 53. - Any XVI, Número 5048

El miting del vice-president marca l'inici de la pre-campanya electoral del PSC

Narcís Serra assegura a Barcelona que el finançament autonòmic està en vies de solució

El vice-president del govern central, Narcís Serra, va afirmar ahir a Barcelona que cal "desdramatitzar" la negociació sobre el finançament autonòmic, en un miting conjunt amb el primer secretari del PSC, Ramon Obiols, i l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall. Serra va afegir que la qüestió del finançament està en vies de solució.

En la seva intervenció, el número dos del govern central va assegurar que el procés negociador sobre el finançament "està encarrilat" i va assegurar que l'excusiti socialista és conciliador de la importància de la qüestió. "Hi ha maduresa per constituir un nou gran, un nou estatut" de l'Estat de les autonomies, va assegurar.

El mandatari socialista va recalcar també que ara és necessari "obrir un debat" per avançar cap a la resolució de la qüestió del finançament dels Ajuntaments. "Els recursos són limitats", va explicar Serra, que va arregar en referència a les autonomies: "Si es privilegia una branca durant un temps, perquè es creu necessari, no s'ha pot privilegiar una altra".

El vice-president va defensar la validesa de la proposta federalista del PSC i va dir que les declaracions del president del govern central, Felipe Gonzalez, sobre la qüestió "ha-vien malinterpretat i utilitzat".

Segons Serra, les crítiques de Gonzalez es referien només a un "federalisme uniformista" que no és el que el PSC defensa. El número dos de l'excusiti central va dir que CUI coordinarà aquesta iniciativa perquè li interessa que hi hagi ambigüitat i una porta oberta a la "necesso", sentí en què també es va pronunciar Obiols.

El vice-president del govern, Narcís Serra, en la seva intervenció d'ahir.

Obiols, que va ser l'últim a intervenir, va recalcar que els socialistes "no podem seguir permetent-nos no guanyar les eleccions". El líder socialista va reclamar "un esforç de voluntat i de passió" de cara als comicis, tot i que va reconèixer cert pessimisme "en aquests ambients que tenim més arrel de progrés".

El líder del PSC va manifestar haver "sentit dels notres adversaris la imbecilitat que no volen guanyar les eleccions" i va insistir que Catalunya "necessaria una nova etapa" en el seu govern.

Al miting hi van assistir destacats membres del socialisme català, com el ministre de Cultura, Jordi Solé Tura,

i l'ex ministre de Sanitat Ernest Lluch, així com la viuda de qui va ser president de la Generalitat, Josep Tarradellas.

En relació amb les tensions internes del PSOE, Narcís Serra va apuntar ahir a Barcelona per una política de cooperació i diàleg entre l'excusiti presidit per Felipe Gonzalez i el partit que li dona suport.

Serra, que va evitar pronunciar-se obertament sobre l'actual situació que viu el Partit Socialista, va defensar clarament la política econòmica que dia a terme el ministre Carlos Solchaga.

PÀGINES 7 I 11

Mor als 45 anys l'escriptora catalana Montserrat Roig

L'escriptora i periodista catalana Montserrat Roig va morir ahir al migdia, a l'edat de 45 anys, a la Clínica del Pilar de Barcelona víctima d'un càncer. La notícia de la seva mort va causar nombroses reaccions de condol des de tots els àmbits de la vida catalana i espanyola.

Encara que la malaltia l'havia afectat molt en els últims temps, l'escriptora va continuar, amb voluntat de ferro, la publicació de la seva col·laboració diària a l'última pàgina de l'AVUI. El lector trobarà reproduït a la pàgina 13 l'últim article, titulat "Un mèdici tradidor".

PÀGINES 13, 22, 23 I 24

Jutges, artistes i escriptors protesten contra la llei Corcuera

La Plataforma Contra la Llei de Seguretat Ciutadana va aplegar ahir al centre de Madrid unes 8.000 persones que es van manifestar en protesta contra la controvertida llei Corcuera (nom del ministre de l'interior, que regula els principals aspectes del manteniment de la seguretat ciutadana).

Els assistents, entre els quals hi havia representants d'Esquerra Unida, el CDS i el Partit Popular, a més de jutges, artistes i escriptors, van conèixer a qualificar el text legislatiu d'inconstitucional i d'atac contra les llibertats públiques.

Una gran pancarta obría la marxa amb la frase "Contra la llei Corcuera, ciutadans per les llibertats". Els manifestants van llançar crits contra el ministre de l'interior, José Luis Corcuera.

PÀGINA 10

El Barcelona guanya 2 a 0 l'Osasuna i el nou Espanyol de Sabaté venç a Bilbao

El Barcelona va vèncer ahir l'Osasuna al Camp Nou per 2-0, gols aconseguits per Koeman, de penal, i Bakero a molt poca minuta del final del partit.

Després de la victòria d'ahir, el Barcelona es troba a quatre punts de l'Atletico de Madrid que va perdre diable al camp del València i a 7 punts del líder, el Real Madrid, que ahir va guanyar a casa l'Albacete.

L'Espanyol del nou entrenador Jaume Sabaté va aconseguir ahir la seva primer victòria a domicili, després d'una setmana força moguda a Sarrià que va provocar la destitució de Lluïbonet Perovic.

El conjunt blanc-i-blau, que necessita millores urgentment la seva classificació ja que n'era el cuser, va treure el màxim profit dels seus contractes i va derrotar el Bilbao amb gols d'Escachi i Manoua.

PÀGINES 1, III, IV I V

El blau-grana Stoitxuk disputant una pilota contra l'Osasuna.

ESPORTS

Arriba un Masters tennístic de luxe

Frankfurt torna a ser escenari d'un torneig en què Agassi defensa el títol

PÀGINES VIII I X

Armin Schwarz, líder del RAI Catalunya

La gran actuació del pilot català 'Mia' Bardelet amaga l'avantatge de Sainz

PÀGINA XI

El Barça venç el Volksbank

L'handbol blau-grana es va mostrar superior a la segona part del partit

PÀGINA XII

Imatge 2. Portada a l'Avui amb referència a la mort prematura de Roig. Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca

serrat Roig per part de l'*Avui*, per poc convencional i impossible de preparar, siguin les pàgines 15 i 16, a la secció Diàleg, del diari del 15 de novembre, amb disset cartes de lectors (i el diari fa constar que no són pas totes) adreçades a l'escriptora en la seva mort. Aquell mateix dia, Josep M. Espinàs titula la seva columna «La bona gent», i l'obre dient «Hi havia una gentada, en l'acte públic de comiat a Montserrat Roig. No es podia arribar a la capella...» Una cosa i l'altra deuen estar relacionades. També menciona aquest darrer fet Pere Calders en un article publicat al suplement dominical del diari el 24 de novembre. Amb la ploma de Calders, una mica més gran que Capmany, lloant i acomiadant Roig es tanca una espiral de continuïtat bastant característica de les lletres catalanes.

Molt poc després de la mort de l'escriptora, la Comissió Internacional de Difusió de la Cultura Catalana del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (amb la qual Roig col·laborava) edita el llibret bilingüe en català i anglès *A Montserrat Roig en homenatge / Hommage to Montserrat Roig* (Homenatge, 1992), amb un retrat de Pilar Aymerich a la coberta i amb textos de Joan Guitart, Josep M. Castellet, Santiago Dexeus, Rosa Montero, Marta Pessarrodona, Albert Ràfols Casamada, Carme Riera, Ignasi Riera, Ricard Salvat, Isabel-Clara Simó i un dibuix de Robert Llimós. És en aquest text on Josep M. Castellet apunta a la centralitat de la preocupació sobre el manteniment de la memòria en el pensament i l'obra madurs de Montserrat Roig:

No es tracta, però, en parlar de la memòria com a teixit fonamental de la seva obra, només de la memòria històrica contemporània. Es tracta d'alguna cosa més profunda que es pot traduir de formes diverses, la primera de les quals és que, des dels inicis de la seva obra literària, Montserrat Roig escriu amb el convenciment que tant ella mateixa com els seus llibres no són un fet aïllat (...) sinó que ha pres consciència –a través de la seva formació individual i col·lectiva– que ells i la seva obra estan inscrits en un teixit social de consistència històrica. Dit en altres paraules, que tot té un sentit –ni que sigui relatiu– si es lliga amb un passat que és l'essència de la humanitat i es projecta cap a un futur que serà la seva continuïtat. (Homenatge, 1992: 14)

I l'any 1994 l'Institut Català de la Dona (avui «de les Dones»), creat al 1989 i llavors dirigit per la política de CiU Joaquina Alemany, sufragà un àlbum fotogràfic de mida gran en paper *couché* titulat *Montserrat Roig: un retrat*, amb imatge de Pilar Aymerich i textos de Marta Pessarrodona. A la pàgina 99 del llibre es reproduïx a tota pàgina la fotografia de Roig i Capmany de l'entrevista a *Cultura* al 1991 comentada més amunt.

L'any 2017, un després del quart de segle de la seva mort, els Premis del Consell Municipal de Benestar Social de Barcelona als mitjans de comunicació van passar a dir-se «Premis Montserrat Roig al periodisme i la comunicació social».¹² També el 2017, l'Ajuntament de Barcelona posa en marxa les Beques d'Espectura Montserrat Roig, ofertes anualment dins del programa Barcelona Ciutat de la Literatura-UNESCO (a les quals s'afegiren el 2019 les beques d'espectura dramàtica Carme Montoriol), com a homenatge a l'«espectora barcelonina de novel·les, contes, reportatges i articles periodístics que també va presentar i dirigir diversos programes de televisió».

Imatge 3. Logotip de l'Institut Montserrat Roig de Sant Andreu de la Barca

Tres instituts d'ensenyament secundari porten el nom de Montserrat Roig: a Sant Andreu de la Barca (amb un logotip amb un ventall que evoca el d'una coneguda foto de l'espectora) [imatge 3], a Terrassa¹³ i al barri de Gràcia, a Barcelona (on l'any 2019, i després d'un llarg debat sobre diversos noms possibles,¹⁴ es rebatejà així l'antic IES Secretari Coloma). La base de dades obertes de la Generalitat dona a data de 2023 un total de 109 carrers, places i altres vies dedicats a l'espectora, escampats per tot Catalunya (hi ha un carrer a nom seu a Girona, Lleida i Tarragona, i uns jardins d'interior d'illa a Barcelona, inaugurats el 1996 a l'antiga fàbrica de cervesa Damm, al carrer Rosselló, 488). Altres exemples de bateig de llocs i organismes

12 D'acord amb el web dels premis, «recuperen i reivindiquen el llegat de *Montserrat Roig*, una dona de gran talent, valenta, feminista i lluitadora que ens va ensenyar la importància de parlar en primera persona i de fer visible allò invisible» (<https://www.barcelona.cat/premis-montserrat-roig/ca/>).

13 L'any 1997 l'institut de secundària de Terrassa Pere Viver, ara al carrer Cervantes, 46, passà a dir-se INS Montserrat Roig (l'Institut-Escola manté el nom de l'artista vallesà).

14 <<https://agora.xtec.cat/institutmontserratroig/linstitut/historia/>> [27.11.2023].

amb el nom de l'escriptora, d'acord amb la seva pàgina a Viquipèdia, són un agrupament escolta (l'Agrupament Escolta i Guia Montserrat Roig, al carrer Arimon, 17, a Sarrià), un pati de la Facultat de Filologia i Comunicació de la Universitat de Barcelona, inaugurat el 2020 (juntament amb una exposició a la Biblioteca de Lletres titulada «Montserrat Roig: cronista d'un temps i d'un país»),¹⁵ o el Centre d'Informació i Recursos per a les Dones i Persones LGTBI de Castelldefels. Tot això a banda, al llarg dels darrers anys hi ha hagut un degoteig d'activitats cíviques, culturals i acadèmiques al voltant de l'escriptora. Apuntem només, a tall d'exemples, el simposi que li dedicaren la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra el gener de 2002 (imatge 4), promogut

Imatge 4. Cartell del simposi interuniversitari dedicat a la figura de Montserrat Roig l'any 2002

15 <<https://www.ub.edu/portal/web/filologia-comunicacio/detall-novetats/-/detall/la-facultat-de-filologia-i-comunicacio-ha-inaugurat-el-pati-montserrat-roig>> [27.11.2023].

per la professora Dolors Oller, o l'homenatge festiu organitzat pel Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) el 4 de setembre de 2001, amb motiu del setanta-cinquè aniversari del seu naixement, sota el títol «Revetlla Roig» (<<https://www.cccb.org/ca/activitats/fitxa/la-revetlla-roig/236831>>). D'altra banda, al 2016 Betsabé Garcia publica a Roca Editorial una biografia de l'escriptora de quatre-centes pàgines, *Amb uns altres ulls...*; el llibre es tanca amb la mort de l'escriptora: allò de què parlem en el nostre article no hi apareix, però sí que hi ha unes pàgines en què es mencionen les diferències entre Roig i Capmany pel que fa al feminisme (Garcia, 2016: 322–324). I l'any 2017, Televisió de Catalunya i TVE produeixen el documental «Montserrat Roig: l'hora violeta»,¹⁶ emès al programa «Sense ficció» l'11 de juliol de 2017 (i reemès a «El documental» l'11 de novembre de 2021). Més recentment, des del Born CCM s'organitzà al 2018 l'exposició «Montserrat Roig, 1977. Memòria i utopia», acompanyada d'un cicle de taules rodones, debats i espectacles. La presència de l'escriptora i del seu record a la ciutat que la va veure néixer i sobre la qual tant va escriure ha estat i continua essent, doncs, prou continuada.

Pel que fa a les edicions, l'obra de Montserrat Roig ha anat sent més o menys regularment reeditada en català en diferents col·leccions del catàleg d'Edicions 62. A més, d'acord amb la base de dades TRAC de l'Institut Ramon Llull abans ja mencionada, d'ençà de 1991 s'han publicat 23 traduccions de llibres de Roig (deixem de banda la presència en antologies) a set llengües: 11 en castellà (amb un pic clar el 1992, amb sis llibres a càrrec de Plaza y Janés), 3 en alemany i en italià, dues en anglès (molt recents: el 2021 i 2022, a càrrec de Fum d'Estampa Press) i francès i una en hebreu i en xinès.

I aquí caldria afegir encara un espai per a la recerca acadèmica dedicada a Montserrat Roig i la seva obra. Una cerca a RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert) dona un total de 7.510 resultats (la mateixa cerca dona 946 resultats per a M. Aurèlia Capmany), i tot i que no tenim un estudi exhaustiu de les tesis doctorals i monografies que li han estat dedicades,¹⁷

16 Es pot veure en obert a <<https://www.ccma.cat/3cat/montserrat-roig-lhora-violeta/video/5678043/>> [27.11.2023].

17 Apuntem només a tall d'exemple la monografia de Cristina Dupláu, *La voz testimonial en Montserrat Roig* (Icaria, 1996) o les tesis doctorals de Yaosca Xochil Bautista, «Escrituras subversivas: una mirada comparativa transatlàntica de las obras de Gioconda Belli y Montserrat Roig» (defensada a la UPF el 08.01.2020) i Sergio Trigueros Navarro, «Perspectives sobre la masculinitat. La narrativa femenina catalana i la seua percepció de l'home» (defensada a la UJI el 20.09.2021); aquí l'estudi inclou Roig i Capmany.

val la pena deixar constància que n'hi ha hagut i n'hi ha, amb una especial incidència en el món anglosaxó.

El fons Montserrat Roig està dipositat, des de 1997, a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC1-389).¹⁸

■ 5 Conclusions

Al text «Memòria», aplegat a la seva *Obra completa*, M. Aurèlia Capmany escriu:

De sobte se'm va acudir que aquest vehicle que ens condiona, ens imposa també un deure: convertir el llenguatge parlat a cau d'orella en llenguatge dirigit a la comunitat. El que parla no sols parla d'ell sinó que ens demostra que en l'existència d'un individu tot és exterioritzable perquè és exterior. Jo visc amb gent i sóc producte de les meves vivències i aquestes vivències són compartides i controvertides. No ens podem permetre el luxe de passar de llarg de tot el que hem viscut en comú. (Capmany, 1997: 324)

Des del deure i el riure, des de la consciència de viure en comunitat i d'haver de contribuir d'alguna manera a aquesta comunitat, des de l'assumpció de tot plegat amb les armes i les circumstàncies de cada una i amb el compromís de no passar de llarg, Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig són, com dèiem al començament, dos exemples excel·lents per a l'estudi de la repercussió pública de dues escriptores notables i compromeses, vinculades a les institucions d'un país en reconstrucció, en temps de Transició, i llegides i seguides com a artistes però també com a dones de referència. Dones que van «convertir el llenguatge parlat a cau d'orella en llenguatge dirigit a la comunitat» en vida i que d'alguna manera ho han continuat fent després de la seva mort. Amb un vincle entre elles i amb bona part dels seus postuladors i postuladores més propers a un plantejament de sororitat que a l'habitual referència i imatge de l'herència que se sol associar a una idea més tradicional (i, com a tal, més masculina) d'influència i de canonització. El traspàs de totes dues escriptores va tenir un extraordinari ressò als mitjans de comunicació, i la seva memòria va ser i ha continuat sent sostinguda després per una combinació d'administracions, món polític, sistema literari i societat civil. Amb diferent èxit i intensitat, però amb una persistència que val la pena remarcar, en el camí (sobretot en el cas de Montserrat Roig) cap a alguna mena d'icona al marge de modes i ideologies. En aquest camí, ambdues figures compleixen bona part dels elements

---

18 Se'n poden consultar les dades i el contingut a <<https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallfons/ANC1-389>> [27.11.2023].

vinculats a relíquies, memorials, escriptura, confirmació, rituals, apropiacions, procreativitat i adoctrinament descrits per Dović i Helgason en el procés d'establiment dels sants culturals.

La literatura i els escriptors són un espai de consens. Als anys vuitanta i encara ara. Un «lloc» on diferents sensibilitats estètiques, polítiques i nacionals es poden posar d'acord i des d'on accepten imaginar escenaris de futur conjunts. I això, que en si algú podria dir que és tan poca cosa, de fet en el fons és molt, val molt. Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig, cadascuna per la seva banda i totes dues plegades, són un magnífic exemple del que acabo d'escriure. Dues escriptores preocupades per allà d'on venien, que miraven cap al futur i que es miraven entre elles. Dues baules conscients d'una cadena, d'una genealogia, que de moment no sembla que hagi d'acabar. ■

■ Referències bibliogràfiques

- AA.DD. (1992): *Un lloc entre els vins. Homenatge a Maria Aurèlia Capmany*, [Barcelona:] Partit dels Socialistes de Catalunya [al text, Homenatge, 1992].
- AA.DD. (2002): *Jornada homenatge a Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig*, Barcelona: Institut Català de la Dona [al text, Jornada, 2002].
- AA.DD. (s. d.): *Memòria de l'Any Maria Aurèlia Capmany 2018*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Capmany, M. Aurèlia (1974): *Pedra de toc/2*, Barcelona: Nova Terra.
- (1991): «Montserrat Roig, ofici i plaer de viure i escriure», *Cultura* 22, 13–26.
- (1997): «Memòria», in: *Obra completa*, vol. 6, Barcelona: Columna / Diputació de Barcelona.
- Castellet, Josep M. et alii (1992): *A Montserrat Roig en homenatge / Hommage to Montserrat Roig*, Barcelona: Comissió Internacional de Difusió de la Cultura Catalana / Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Claret, Jaume / Subirana, Jaume (2018): «Un santoral laic de referència. Les sèries d'entrevistes a figures culturals en el tardofranquisme», *Catalan Review* XXXII, 23–43, <<https://doi.org/10.3828/CATR.32.3>>.
- Dović, Marijan / Helgason, Jón Karl (2017): *National Poets, Cultural Saints. Canonization and Commemorative Cults of Writers in Europe*, Leiden / Boston: Brill (National Cultivation of Culture; 12).

- Fuster Sobrepere, Joan (2019): «“Perquè la cultura és política”: Maria Aurèlia Capmany, militant», in: Vergés, Joan et al.: *Maria Aurèlia Capmany. Escriptora i pensadora*, Girona: Documenta Universitaria, 177–196.
- Garcia, Betsabé (2016): *Amb uns altres ulls. La biografia de Montserrat Roig*, Barcelona: Roca Editorial.
- Julia, Lluïsa (2002): «Les nostres intel·lectuals: Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig», in Palau / Martínez Gili (eds.), 117–130.
- Llorca Antolín, Fina (2003): «De cómo una sola imagen puede crear genealogía: Montserrat Roig y Maria Aurèlia Capmany», in: AA.DD.: *Representación, construcción e interpretación de la imagen visual de las mujeres: actas del Décimo Coloquio Internacional de la Asociación Española de Investigación de Historia de las Mujeres*, Madrid: Archiviana, 341–354.
- Palau, Montserrat / Martínez Gili, Raúl-David (eds.) (2002): *Maria Aurèlia Capmany: l’afirmació en la paraula*, Valls: Cossetània Edicions.
- Pons, Agustí (2017): *Maria Aurèlia Capmany. L’època d’una dona. Edició del Centenari (1928–2018)*, Barcelona: Meteora.
- Roig, Montserrat (1992): *Un pensament de sal, un pessic de pebre. Dietari obert 1990–1991*, Barcelona: Edicions 62.
- (2019): «Maria Aurèlia Capmany, entre la polèmica i la fidelitat», in: *Retrats paral·lels. Una antologia*, Barcelona: Edicions 62, 43–50 [edició original: *Retrats paral·lels/1*, Barcelona: PAM, 1975].
- Vergés, Joan et al. (2019): *Maria Aurèlia Capmany. Escriptora i pensadora*, Girona: Documenta Universitaria.

■ Apèndix¹⁹

Ens havíem barallat tant!

M’ho acaben de dir. I no vull cometre la impudícia de fer-los participar de la meva perplexitat. Del meu dolor. Però ho han de saber. Perquè ella ja no hi és i, aquesta idea, la idea que ja no enraonarem per telèfon, no ens barallarem i, sobretot, no riurem plegades, fa mal. No els vull transmetre la claredat de l’absència, però ho han de saber. No vull remenar cap paper, no vull

---

19 Article aparegut originalment al diari *Avui* (4.X.1991). Aplegat a Roig (1992: 422–423). Reproduït amb l’autorització d’Edicions 62 i de l’agència literària Casanovas & Lynch. L’autor vol agrair a totes dues institucions (i a Pilar Bertran i Marina Penalva) la seva amabilitat i generositat.

anar a l'arxivador i buscar les seves cartes ni, tampoc, basar-me en les entrevistes i retrats que d'ella vaig fer. Al capdavant, això darrer no és sinó treball mercenari. Ella, la Maria Aurèlia, s'hi avenia. Xerrava pels colzes, em foradava amb la mirada, em feia sentir un neguit imprecís. Era massa per a mi. La vaig conèixer als quinze anys, jo encara duia trenes, i sortia d'un món de llegendes i de Maries Goretti. La vaig conèixer als quinze anys com a deiebla seva a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, i vam ser tota la vida amigues. I vam riure molt. Ella em va ensenyar l'alegria de viure. Com? No ho sé... Em vaig trobar, tot d'una, amb un model de dona diferent. A casa, hi havia la mare i l'àvia que xiuxiuejaven el plaer del món de les coses. Però no el podies fer públic. Pagaven el preu de la derrota. La postguerra havia gelat els cors. Només a dins, a les cases, les dones reien. Però ella, la Maria Aurèlia, ho feia a fora. Amb els seus collarets d'ivori, amb els seus puros, en aquell pis tan esquifit de la Rambla de Catalunya, voltada com una dea hindú de galifardeus assedegats de viure, d'aprendre, de saber; de riure d'una altra manera.

Ella podia enraonar-me de la Simone de Beauvoir en un llarg viatge que vam fer, damunt d'unes lliteres incomodíssimes, cap a París. No m'interessava la francesa educada a la Normale, amb els seus turbants i les seves mentides de *femme savante*. La Maria Aurèlia Capmany era dels meus, la filla dels cistellers, d'una mare valenta i menestrala i d'un pare que sabia totes les rondalles del món. I néta de l'avi Farnés, que sabia tant com l'Amades. Ella va ser per a mi la terra i les ànsies de volar alhora. Discutíem, ella sempre volia tenir raó. I a fe que la majoria de vegades la tenia. La Maria Aurèlia havia vingut al món per ser feliç. I les tamborinades no la'n van privar. Va escriure, va fer teatre, va cantar, va estimar. De tot en va fer molt. No va ser mesquina en res. Ni en l'amor per en Jaume Vidal i Alcover, ni en l'amistat, ni en el seu arrelament als murs d'aquesta ciutat que ella va estimar tant i tant ha ajudat perquè es transformés. Per això ha donat el seu cos, aquest cos on la carn era l'ànima que li batejava. Mai no li va faltar l'alè. Perquè tenia memòria, no es deprimia. La tristesa l'envaïa a gotes comptades. Tot seguit li donava la volta. Era com aquesta ciutat acollidora, no gens hipòcrita. Ens havíem barallat tant i amb ella vaig ser tan feliç! Per això no sé si m'entendran; aquesta absència que sento, no la puc pas compartir.

MONTSERRAT ROIG

- Jaume Subirana Ortín, Universitat Pompeu Fabra, Departament d'Humanitats, c/ Ramon Trias Fargas, 25–27, 08005 Barcelona (ES), <jaume.subirana@upf.edu>, ORCID: 0000-0001-7939-0416.